

Marijan Mandac
TUMAČENJE IVANOVA PROSLOVA (Iv 1,1-18)

Une certaine interprétation du Prologue de S. Jean

UDK: 226.5.07
Izvorni znanstveni članak
Primljeno 09/2005.

Sažetak

U radu koji slijedi potanko se i podrobno tumači Proslov Ivanova evanđelja. Pri tome se vodi puna briga ne samo o smislu svake rečenice nego tako reći i svake pojedine riječi. Kod posla se ne gubi s očiju povijest teksta niti različite stilske poteškoće. Sav je Proslov posvećen Logosu koji je Isus Krist. Ivan najprije uči da je Logos vječni Bog i zasebna božanska osoba. Potom tvrdi da je Logos na djelu u svemu što se zbiva u povijesti i svijetu. Iz toga nije uopće ništa izuzeto. Ipak, Logos u svemiru naročitu pažnju posvećuje ljudima. Za njih je život i svjetlo koje nikakva sila ne može ugasiti. Logos je jedino svjetlo u svijetu. Ali ljudi kao cjelina nisu htjeli prigrliti Logosa. Odbili su ga i Židovi. Međutim, neki su prihvatili Logosa. Oni su dobili moć da postanu Božja djeca. Naročiti svjedok za Logosa bio je Ivan Krstitelj.

Tako smo prethodnim saželi nauk prvih trinaest proslovnih rečaka. U preostalima Evanđelist neposredno govori o utjelovljenju Logosa i o njegovome djelu u ovome svijetu. Ivan naročito ističe da je Isus Krist svojoj zajednici donio milost, istinu i punu Božju objavu. Isus je Boga objavio Ocem.

Na kraju rada kratko se dotiču neka opća pitanja vezana uz Proslov. Naznačuje se mogućnost da je Proslov prvotno zajednici služio kao bogoslužna pjesma. Posebno se razglaba pitanje zašto je evanđelist Ivan jedini Isusa nazvao Logos. To se dovodi u vezu sa starozavjetnom mudrošću, starozavjetnom Božjom riječi, sa zakonom, grčkom filozofijom, Filonom Aleksandrijskim i napokon s gnosticizmom.

Ključne riječi: *Logos, Bog, postati, život, svjetlo, tama, svijet, slava, milost, zakon, istina*

UVOD

Smjesta se smije kazati kako je prvih osamnaest redaka u *Evandjelju po Ivanu* doista nešto iznimno ne samo u Novome zavjetu nego u čitavome Svetome pismu. To velimo zato što je bez moguće dvojbe svaki redak u Proslovu smislom puna, duboka i zaokružena cjelina. U svakoj rečenici Proslova do jedna riječ posjeduje naročito značenje i istaknutu vrijednost. Iz toga nipošto ne isključujemo ni tako skromnu pojedinost kao što je obični veznik *i*. Nadamo se da će barem nešto od toga doći do izražaja i tijekom ovoga našega rada.

Uobičajeno početak Ivanovog evanđelja nazivamo Proslov. To je u svakome slučaju nešto kao uvod u evanđeoski izvještaj što slijedi. Ipak Proslov nije onakav uvod kakav susrećemo kod nekih drugih novozavjetnih spisa. Ovdje imamo na pameti kako je vrsni pisac i dobri stilist sv. Luka započeo oba svoja djela. Primjedba se odnosi na Lk 1,1-3 i Dj 1,1-5. Čak se nutarnjom izgrađenošću od Ivanova evanđeorskoga Proslova razlikuje način kako je Ivan započeo svoje prvo pismo u 1 Iv 1,1-4. Ivan je svakako Proslov usko povezao s poglavljima što slijede. Možda je u Proslovu najprije zgusnuto sažeo ono što će u nastavku detaljno i potanko izložiti. Također je moguće da je dovršeno i napisano evanđelju naknadno dopisao Proslov. U svakome slučaju evanđelje treba tumačiti Proslovom i Proslov samim evanđeljem.

U naslov rada namjerno smo stavili riječ *stanovit*. Htjedismo reći da je naše tumačenje jedno od mogućih. Teško itko smije svojatati sigurno razjašnjenje Ivanova Proslova. Taj se evanđeoski ulomak razglaba kroz svu povijest egzegeze i teologije. Jamačno ne postoji cjelovitiji teolog koji nije nastojao makar nešto iz Proslova razjasniti. Zato tome dijelu Svetoga pisma treba na poseban način pristupati s najvećom skromnosti i pripustiti različitu i široku mogućnost tumačenja. Mi najprije kušamo pojasniti cijeli Proslov, riječ po riječ. Na kraju u smislu zaključ-

noga razmatranja ukratko dodirujemo neka opća pitanja vezana uz taj Ivanov tekst.¹

Iv 1,1

Rečenica kojom je sv. Ivan započeo svoje evanđelje nadasve je jednostavna i vanjskim izgledom veoma skromna. Sastoji se samo od nekoliko riječi koje se ponavljaju. U rečenici su tri dijela. Međusobno ih veže obični veznik *καί*, i. To je po sebi redoviti semitski način izražavanja. Inače svaki je od triju dijelova u Iv 1,1 mogao biti zasebna rečenica.²

Ivanova je prva rečenica u njegovome evanđelju u sebi sadržajem, smislom i naukom veličanstvena. Tu Ivan izravno pred čitatelja svoga djela iznosi ono što je najvažnije i najbitnije kada je riječ o Isusu iz Nazareta koji je utjelovljeni Logos. Govoreći o Logosu u Iv 1,1 Evanđelist utvrđuje odnos Isusa Krista prema Bogu koji je Bog Otac. To je temeljno pitanje. Život i djelo Isusa iz Nazareta kako ga Ivan opisuje u evanđelju, nije moguće razumjeti bez njegovih tvrdnja naznačenih u prvoj proslovnoj rečenici.

Ἐν ἀρχῇ

Evanđelist u Iv 1,1 najprije kaže da je Logos bio “u početku”.³ To na grčkome glasi *ἐν ἀρχῇ*. Prema tome, Ivan je svoje djelo

¹ Sigurno je bibliografija za Ivanov Proslov nepobrojiva. Mi naznačujemo radove kojima smo se donekle služili. Riječ je o ovima: M. J. LAGRANGE, *Évangile selon Saint Jean, Étude bibliques*, Paris, 1927.; R. SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium I.*, Leipzig, 1965.; M. E. BOISMARD, *Le Prologue de Saint Jean, Lectio divina*, II., Paris, 1953.; P. LAMARCHE, *Christ Vivant, Lectio divina*, 43, Paris, 1966.; F. M. BRAUN, *Jean le Théologien, Études bibliques*, Paris, 1964.; P. E. BONNARD, *La Sagesse en personne annonée et venue Jésus Christ, Lectio divina*, 44, 1966.; V. TAYLOR, *La personne du Christ dans le Nouveau Testament, Lectio divina*, 57, Paris, 1969.; C. DUQUOC, *Christologie*, Paris, 1968.; O. CULLMANN, *Christologie du Nouveau Testament*, Neuchâtel, 1966.; R. BULTMANN, *Theologie des Neun Testaments*, Tübingen, 1968.; J. Jeremias, *Le message central du Nouveau Testament*, Paris, 1966.; G. NEYRAND, *Le sens de “logos” dans le prologue de Jean*, NRT, 106, 59-71.; J. LIÉBAERT, *L’Incarnation*, Paris, 1966.; A. GRILLMEIER, *Christ in Christian Tradition*, London-Oxford, 1975.

² O Iv 1,1 kao cjelini vidi: R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 212; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 2-4; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 15-21; G. NEYRAND, *Sens*, 62-64.

³ O izričaju «u početku» u Iv 1,1 vidi; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 2; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 209; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 16-17; J.

započeo značajnim izričajem ἐν ἀρχῇ. Imenica ἀρχή veoma je važna. Njezino je osnovno značenje “početak”. Ona to i znači u Iv 1,1. Dodajemo da ἀρχή, uz ostalo može značiti “počelo”.⁴ Stoga su neki teolozi otačkoga razdoblja na temelju Iv 1,1 Logosa promatrali kao vrelo, izvor i počelo. U to ovdje ne možemo pobliže ulaziti.⁵

Izričaj ἐν ἀρχῇ iznimno se rijetko susreće u svjetovnim grčkim spisima. U cijelome se četvrtome evanđelju čita jedino u Iv 1,1. Inače riječ ἀρχή kao takva nije rijetka u tome Ivanovom djelu.⁶ Ivan se njome poslužio i u 1 Iv 1,1 gdje također piše i razmišlja o Logosu.

352

Stručnjaci se kao cjelina slažu da je Ivan promišljeno, svjesno i posebnom namjerom evanđelje počeo izričajem ἐν ἀρχῇ. Tako je svoje evanđelje neposredno povezaao s početkom prve i osnovne knjige u svekolikoj Bibliji. To je knjiga *Postanka*. Ona također u Septuaginti počinje riječima ἐν ἀρχῇ. Treba dodati da prvi čitatelji Ivanova evanđelja Bibliju nisu čitali na hebrejskome nego na grčkome u Septuaginti. Jasno je da im je zato odmah moralo zapeti za oči da *Postanak* i Ivanovo evanđelje počinju istovjetnim riječima ἐν ἀρχῇ.

Ivan riječju ἀρχή nipošto ne razmišlja o vremenu. On dobro zna da Logos nema “početka”. Ivan zapravo na pameti ima “početak” stvorenoga svijeta. Ali Logos prethodi tome početku, On je nazočan kada svijet nastaje.

Za Ivana riječ ἀρχή zapravo izražava vječnost. Logosov je “početak” isto što i njegova vječnost. To je početak koji je posvećaniji jer nema početka.

Tako Logos ne podliježe vremenu. Vječan je vječnošću koja pripada Bogu.

Ivan je svoje evanđelje započeo tvrdnjom da je Logos bio “u početku” iz još jednoga razloga. Iako u Iv 1,3 neposredno povezuje Logosa i stvaranje, on već u Iv 1,1 ističe nazočnost Logosa kada svijet nastaje. Prema Post 1,1-28 svijet nastaje jer je Bog “rekao”. Božji “reče” koji stvara zapravo je Logos koji je bio “u početku”.

JEREMIAS, Message, 83; G. NEYRAND, *Sens*, 62-64; O. CULLMANN, *Christologie*, 227-228; *Traduction oecuménique de la Bible, Nouveau Testament*, 1981., 291 bilj. b; *La sacra Bibbia, Garzanti*, Milano, 1964, 1965; *Die Bibel, Einheitsübersetzung*, Herder, 1991., 1195.

⁴ Općenito riječi (ἀρχή) vidi A. BAILLY, *Dictionnaire grec-français*, Paris, 1903., 281.

⁵ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 2.

⁶ Usp. G. NEYRAND, *Sens*, 62-64.

ἦν

Pišući prethodno zapravo smo se netočno izražavali. Govorili smo o tome da je Logos “bio” u početku. Međutim Ivan je napisao ἦν. To je imperfekt glagola εἶμι, biti. Zato ἦν znači “bijaše”. Istina je da εἶμι nema aorista ni perfekta pa je Ivan i stoga razloga donekle bio upućen na imperfekt. Ali kako je u prva dva retka isti imperfekt upotrijebio čak četiri puta, morao mu je pripisati naročitu vrijednost.⁷ Možda imperfekt u Iv 1,1-2 svaki put ima svoj naročiti smisao. Ipak se bez štete po smisao i tumačenje može uvijek ostati kod istoga prijevoda “bijaše”.

U grčkome imperfekt izriče trajnost i ono što nema prekida. Prema tome, Ivan počinje svoj Proslav tvrdnjom o Logosu koji “bijaše (ἦν) u početku”. Imperfektom dodatno izražava što misli. Ivan s ἦν naglašava da je Logos trajno i neprestano posjedovao svoj bitak. U tome nema ni početka ni prekida ni kraja. Logos vječno “bijaše”, tj. trajno je postojao.

Čini mi se da ἦν koji tumačimo treba povezati⁸ s otajstvenim evanđeoskim ἐγὼ εἶμι, ja jesam. Isus u više navrata na se primjenjuje riječi ἐγὼ εἶμι. To se čita u Iv 8,24; 8,28 i 8,58. Imperfekt ἦν iz Iv 1,1 s naznakom trajnosti u postojanju na svoj se način poistovjećuje s navedenim prezentom “ja jesam”. Isus vječno “bijaše” jer uvijek “jest”. U svakome slučaju naglašenim ἦν u Iv 1,1 Evanđelist je istaknuo vječno postojanje Logosa koga predstavlja svojim čitateljima.

ὁ Λόγος

Osoba o kojoj apostol Ivan govori u prvome i drugome retku Proslava ima ime ὁ Λόγος. Ivan je o Logosu već rekao da je vječan. Čak je, čini se, tajnovito naznačio stvoriteljsku ulogu Logosa. Logos je Isus Krist. Isus je prije utjelovljenja ime Logos kao što se utjelovljeni Logos naziva Isus Krist.

Uvijek je govor o jednoj te istoj osobi. O njoj i njezinoj ulozi u povijesti spasenja Evanđelist cjelovito i potanko razmišlja o svome Proslavu.

Isus iz Nazareta u cijelome Novome zavjetu Logos samo i isključivo naziva apostol Ivan. Tako se izražava u Iv 1,1 i Iv

⁷ U svezi s (ἦν) u Iv 1,1 vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 2-3; TOB, 291 bilj.b; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 209; G. NEYRAND, *Sens*, 66; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 17.

⁸ Usp. R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 209.

1,14. Tu je naprosto, jednostavno i bez ikakva dodatka napisao ὁ Λόγος. Ali postoje još dva mjesta gdje Ivan za Isusa kaže da je Logos. To su: Iv 1 Iv 1,2 i Otk 19,13. Ipak na tim mjestima dodacima donekle pojašnjava ime Logos. O tome zašto je Ivan Isusa nazvao Logos kanimo ukratko progovoriti na koncu ovoga rada.

Πρὸς τὸν Θεόν

Nakon što je Ivan naznačio vječnost Logosa, u razmišljanju ide korak dalje. Sada veli: “I Logos bijaše kod Boga.” Na izričaj “bijaše” ne treba više svraćati pozornost jer smo to prethodno učinili. Na ovome mjestu moramo razjasniti što znači “kod Boga”.⁹ Ivan je doslovno napisao πρὸς τὸν Θεόν. Nužno je protumačiti i πρὸς i τὸν Θεόν.

Prijedlog πρὸς ide s genitivom, dativom i akuzativom.¹⁰ U Ivanovome je izričaju s akuzativom. U tome slučaju πρὸς može značiti “prema”, “sa”, “u nazočnosti”, “pred”. Inače se πρὸς u Ivanovom evanđelju pojavljuje punih devedeset i osam puta,¹¹ ali s glagolom “biti” kao u Iv 1,1 još jedino u Iv 11,4.

Polazeći od naznačenoga vidi se što je Ivan rekao o Logosu izričajem koji razglabamo. Logos je trajno bio i uvijek je “s Bogom”, “pred Bogom”, “u nazočnosti Boga”. Ivan zapravo pomoću πρὸς o Logosu uči dvije bitne istine. Logos je “pred Bogom” i “s Bogom” jer je netko različit od Boga. U odnosu je na Boga netko drugi i odvojeni. Kasnijim rječnikom kazano to znači da je Logos osoba koja je različita od Boga. Logos i Bog dvije su zasebne osobe. Ipak je Logos “u nazočnosti Boga”. To znači da je prisno blizak Bogu. Povezan je “s Bogom” i trajno je “pred Bogom”. Sve se navedeno daje pročitati u upotrijebljenome prijedlogu πρὸς. Ivan ga je upravo zato odabrao i njime se sretno poslužio.

Sada nam treba istaknuti u kojemu smislu moramo razumjeti riječ ὁ Θεός iz Ivanova izričaja. Tu doista piše τὸν Θεόν. Pred Θεός stoji član.

Naša je primjedba velikog značenja. U Novome zavjetu riječ ὁ Θεός redovito, uobičajeno i donekle trajno označuje¹² osobu Boga Oca. Za Novi je zavjet isto kazati Bog, Otac i Bog Otac. To

⁹ Potrebno je razjasniti obje riječi.

¹⁰ O prijedlogu πρὸς vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1651-1652.

¹¹ Usp. G. NEYRAND, *Sens*, 66-67.

¹² To je temeljito istražio i utvrdio K. RAHNER u raspravi s naslovom *Dieu dans le Nouveau Testament, Écrits Théologiques*, I, Paris, 1959., 11-111.

je prva trojstvena osoba. Isto značenje ima riječ ὁ Θεός i u Iv 1,1 gdje Ivan o Logosu kaže da “bijaše kod Boga”. Logos je uvijek kod Boga koji je Otac. Od njega se doduše razlikuje, ali je trajno s njime, pred njim i u njegovoj nazočnosti.¹³

Θεός

U svojoj trećoj tvrdnji o Logosu Ivan u Iv 1,1 uistinu dosiže vrhunac vlastitoga razmatranja o Logosu. Tu je uistinu na najvišoj stepenici. On o vječnome Logosu koji je trajno i prisno s Bogom sada kaže da je Bog. Ivan je napisao: καὶ Θεός ἦν ὁ Λόγος. Tu je subjekt Logos, a Θεός predikat. Stavljajući Θεός na početak, Ivan je riječ posebice istaknuo i naglasio.

Navedeni grčki izričaj u prijevodu glasi: “I Logos bijaše Bog”. Treba zapaziti da u izreci koju tumačimo pred riječi Θεός ne stoji član. Nalazi se pred riječi Θεός u prethodnome izričaju jer se tada riječ ὁ Θεός odnosi na Boga Oca. Ivan dakle u Iv 1,1 za Logosa kaže da je Θεός. Sada se tom riječju zapravo naznačuje ono što nazivamo božanstvo i božanska narav ili bit. U Novome zavjetu uz Iv 1,1 ima još nekoliko mjesta¹⁴ gdje se riječju Θεός izražava vjera u Isusovo božanstvo.¹⁵ Prema tome, evanđelist uči da je Logos što se božanstva tiče istovjetan s Bogom Ocem. Logos i Otac su jedan te isti Θεός, Bog. Tu tvrdnju držimo vrhuncem Ivanova razmatranja u rečenici kojom je počeo svoje evanđelje.¹⁶

Iv 1,2

Po sebi nema nikakve naročite potrebe da duže i potanje tumačimo Ivanovu izreku u Iv 1,2. Sve što Evanđelist tu piše

¹³ Glede izričaja “bijaše kod Boga” vidi: G. NEYRAND, *Sens*, 66-67; TOB, 291 bilj. d ; *Garzanti*, 1965.; R. SCHNACKENBURG, *Johannes evangelium*, 210-211; M. J. LAGRANGE, *Evangile*, 2; F. M. BRAUN, Jean, 141; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 18-20.93.176.

¹⁴ Ovo su ta mjesta: Iv 1,18; Iv 20,28; 1 Iv 5,20; Tit 2,13; Rim 9,5. Svako od tih mjesta prije zaključka traži pomnu raspravu. Mi u nju u svome radu ne možemo ulaziti.

¹⁵ O izražavanju vjere u Isusovo božanstvo u Novome zavjetu pomoću riječi GGGI vidi: K. RAHNER, *Dieu*, 93-97; O. CULLMANN, *Christologie*, 266-273; L. CERFAUX, *Le Christ dans la théologie de saint Paul, Lectio divina*, 6, Paris, 195., 387-392.

¹⁶ O izričaju «i Logos bijaše Bog» vidi M. J. LAGRANGE, *Evangile*, 2-3 *Garzanti*. 1965.; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 20.93; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 211.

kazao je u prethodnome retku. Sada u neku ruku rečeno utvrđuje i zatvara razmatranje o Logosu i njegovom odnosu prema Bogu Ocu. Stilski se može upozoriti na zamjenicu οὗτος. Njome počinje rečenica i ona se odnosi na Logosa. Inače οὗτος je obična pokazna zamjenica i znači "taj". Tu zamjenicu Ivan često rabi. Oznaka je njegova stila i načina izražavanja.¹⁷

Iv 1,3

Evandelist je u Iv 1,1-2 razgovijetno očitovao odnos Boga Logosa koji je Isus iz Nazareta prema Bogu koji je Bog Otac. S trećim retkom počinje izlagati djelo Boga Logosa. Posebno je i teško pitanje kako glasi treći redak u Proslovu, tj. kojim riječima završava da bi počeo četvrti redak.¹⁸ U tome pitanju odlučnu ulogu zapravo ima vlastita prosudba. Tako smo i sami postupili.¹⁹ Razjasnit ćemo Iv 1,3 kako smo redak prihvatili. O spornim mjestima kraće govorimo kada na njih dođemo.

πάντα

Ivan nam najprije kaže da sve što izvan Boga postoji dolazi po Logosu. On je u tu svrhu napisao πάντα. Vidi se da je to množina srednjega roda od pridjeva πᾶς. Pridjev znači "svaki".²⁰ Prema tome, svako pojedino stvorenje u opstanak dolazi kao djelo Logosa. Budući pak da je Logos saznao "svako" biće, on je uspostavio svemir jer je svemir skup svih stvorenih bića. Svemir se inače grčki redovito kaže²¹ τὸ πᾶν ili τὰ πάντα. Ivan se tako nije izrazio ni u Proslovu niti u nastavku svoga djela.²²

¹⁷ U svezi s Iv 1,2 vidi: R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 212; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 4; G. NEYRAND, *Sens*, 67; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 21.

¹⁸ To je složeno pitanje veoma podrobno i pregledno izložio P. LAMARCH *Christ*, 109-121.

¹⁹ Isto su učinili na primjer: R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 208; *Garzanti*, 1965.; TOB, 291; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 4-6; B. ALAND..., *The Greek New Testament*, Stuttgart, 1994., 312; *Einheitsübersetzung*, 1195.

²⁰ O pridjevu πᾶς vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1495-1496.

²¹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1595.

²² U svezi s πάντα u Iv 1,3 vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 4; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 214; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 22; G. NEYRAND, *Sens*, 60-61.

δι' αὐτοῦ

Navedeni izričaj se sastoji od prijedloga *διὰ* i zamjenice *αὐτός*. Prijedlog *διὰ* s genitivom²³ redovito izražava misao posredstva i posredništva. Može se odnositi na predmet kojim se netko služi kod nekoga djela. Evandelist se u evanđelju u različite svrhe prijedlogom *διὰ* poslužio četrnaest puta.²⁴

Zamjenica *αὐτός* znači sam, isti.²⁵ Ali u Iv 1,3 zapravo znači "on" i odnosi se na Logosa. Prema tome, Ivan tvrdi da je sve što je nastalo svoj opstanak steklo "po njemu", tj. posredstvom Logosa kojega je predstavio u dva prethodna retka. Ako se izričaj *δι' αὐτοῦ* shvati jednostavno, on onda naprosto kaže da je Logos sve načinio i sazdao. To je, mislimo, izravni i neposredni smisao izričaja. Ali se može na temelju prijedloga *διὰ* postaviti pitanje u kojemu je smislu Logos posrednik svekolikoga djela što nastaje tijekom povijesti. To je sada široko pitanje koje obrađuje teologija stvaranja.²⁶

ἐγένετο

Ulogu Logosa u nastanku svega Ivan je izrazio pomoću *ἐγένετο*. To je aorist koji u grčkome označuje vrijeme kada se nešto zbilo i dogodilo. Glagol je *γίγνομαι*. Mislimo da nije naročito teško razumjeti zašto je Ivan posegnuo baš za *γίγνομαι*. Po rječniku²⁷ uz mnogo drugoga *γίγνομαι* znači "postati". To je suprotno od "biti". Ivan je u Iv 1,1-2 govorio o osobi Boga Logosa i zato se služio glagolom *εἶναι*, biti. Stavljao ga je u imperfekt da istakne trajnost i nepromjenjivost Logosa. U trećem retku Ivan ima pred očima djelo kojim je Logos u opstojnost doveo ono što nije postojalo. To se zbilo jednim činom. Stoga je Ivan upotrijebio glagol *γίγνομαι* i stavio ga u aorist.

Glagolom *γίγνομαι* Ivan jamačno ima na pameti stvaranje svemira. Štoviše, tim se glagolom izvrsno ističe da je Logos sve stvorio iz ništavila. Logos nije zatekao nikakvu tvar iz koje bi pri stvaranju oblikovao svekolika bića. Po Logosu je "sve postalo". Prije toga ni u kakvome smislu nije postojalo.

²³ O prijedlogu *διὰ* vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 461-462.

²⁴ Usp. G. NEYRAND, *Sens*, 68.

²⁵ Za *αὐτός* vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 317-318.

²⁶ U svezi s teologijom stvaranja vidi: L. SCHEFFCZYK, *Création et Providence, Histoire des dogmes*, 10, Paris, 1967.

²⁷ O glagolu *γίγνομαι* vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 403-404.

Ovdje možemo ukratko naznačiti iznimnost Ivanova nauka o stvaranju svijeta. Pojam stvaranja potječe iz Pisma. Razumije se da je u tu svrhu osnovni ulomak²⁸ onaj koji čitamo u Post 1,1-2,4. Stari zavjet kao cjelina stvaranje pripisuje Bogu koji je Jahve. Istina je da Bog, po starozavjetnoj Bibliji, stvara posredstvom svoje riječi, svoje mudrosti i svoga duha. Ali to nisu nazivi za osobe koje s Novim zavjetom nazivamo Bogom Sinom i Bogom Duhom Svetim. Ivan u Iv 1,3 pojašnjuje i nadopunja starozavjetni nauk o stvaranju. On kaže da je kod stvaranja na djelu Bog Logos. Jasno je kako se Ivan izravno ne brine da uskladi i rastumači tvrdnju po kojoj jedno te isto djelo stvaranja pripada Bogu Ocu i Bogu Sinu.

Sigurno se Ivanov nauk o stvaranju u biti razlikuje od učenja grčkih filozofa. Grčka se filozofija nije nikada vinula do misli o stvorenosti svemira. Uvijek su Grci držali da je barem, ὕλη tj. pratvar, vječna. Iz nje su bogovi tijekom vremena izrađivali i oblikovali bića koja sačinjavaju svijet.

Nije isključeno da je Ivan pišući svoj treći prosladni redak mogao imati pred očima razne gnostičke škole koje su već onda bile posvuda proširene. Gnostici su prezirali tvar. Boga koji je saznao tvar držali su zlim. Uostalom uz vječno počelo dobra gnostici su pripustili i vječni zli izvor. Ivan je mislio posve drukčije i svoju je misao izrazio u retku koji tumačimo.

Način kako smo pojasnili ἐγένετο smatramo valjanim i utemeljenim.

Ali ne želimo niti prešutjeti mišljenje²⁹ po kojemu γίγνομαι treba shvatiti šire od "stvoriti". Možda Ivan pomoću γίγνομαι uistinu želi kazati da Logos nije jedino izvor stvaranja nego svega što se zbilo u nastalome svijetu. To se može odnositi na svekoliku povijest spasenja sa svim njezinim odsjecima. Tako bi se ἐγένετο odnosio na sve što se događa i zbiva od ἀρχῆς iz Iv 1,1 do τέλος u 1 Kor 15,24. Uostalom u Iv 1,3 nema dvaju glagola koji znače "stvarati". To su: ποιέω i κτίζω.

Χωρὶς αὐτοῦ

Prethodnu misao o tome da je svako biće što postoji do postojanja došlo po Logosu, Ivan u nastavku retka donekle ponavlja, ali je sada izražava negativno. Tvrdi da ništa što je stvoreno

²⁸ Usp. P. BEAUCHAMP, *Création et séparation*, Desclée, 1969.

²⁹ Usp. P. LAMARCH, *Christ*, 122-124.

nije nastalo “bez njega”. Grčki je χωρὶς αὐτοῦ. Jasno je da se αὐτοῦ odnosi na Logosa. Prijedlog χωρὶς zapravo znači³⁰ “odvojeno”, “rastavljeno”, “mimo”, “bez”. Prema tome, Ivan uči da nema bića koje posjeduje opstojnost “odvojeno” od Logosa. Nijedno biće ne može postojati “mimo” i “bez” Logosa. Mora biti u Logosu da može postojati. Ako je nešto “rastavljeno” od Logosa, ruši se u ništavilo i opet iščezava.³¹

Οὐδὲ ἔν

Po Ivanu, u opstanak nije došlo “niti jedno” biće koje nema najuži odnos s Logosom. Izričaj “niti jedno” u izvorniku glasi οὐδὲ ἔν. Gotovo smo sigurni da je Evanđelist baš tako napisao mada se u izdanjima umjesto οὐδὲ ἔν kadikad pojavljuje riječ οὐδέν (ništa). Vidi se, pak, da po sadržaju nema nikakve razlike bilo da se prihvati οὐδὲ ἔν ili οὐδέν. Inače nema dvojbe da na izričaju stoji stanoviti naglasak. Ivan se zacijelo izričajem “ništa” ili “niti jedno” odupire onodobnim učenjima da tvar kao takva ne potječe od Boga nego nekoga nižega bića ili zloga počela. Nasuprot tome Ivan čvrsto vjeruje i uči da sve stvoreno dolazi od Logosa i da kod toga nema nikakvoga izuzetka.³²

Ὅ γέγονεν

Naznačeni grčki izričaj u prijevodu glasi “ono što je postalo”. Izričaj vezemo uz prethodno i poslije njega treba staviti točku. To znači da se njime dovršava treći redak u Ivanovu Proslovu. Izričajem ὅ γέγονεν Evanđelist u punome krugu završava i zaokružuje svoje razmišljanje o stvaranju svijeta i svemira. On kao kršćanin u sveopćem djelu stvaranja vidi čin Logosa koji je Isus Krist. Ivan je jasno i razgovijetno naznačio da je “sve postalo” djelovanjem Logosa. Nezavisno o Logosu nije postalo “niti jedno” stvorenje. Ivan je tome pridodao ὅ γέγονεν. Bez Logosa nije ništa postalo “što god je postalo”. Tako je Ivan uistinu u punome obujmu ustvrdio kako sva stvorenja kao cjelina i svako pojedino stvorenje u Logosu imaju svoj izvor, svoj uzrok i svoga začetnika.³³

³⁰ O χωρὶς vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 2165.

³¹ Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 22-23.

³² U svezi s οὐδὲ ἔν vidi: R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 215; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 4.

³³ U svezi s ὅ γέγονεν vidi: R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 215-217; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 4 -7.

Ovdje još moramo začas ostati kod izričaja ὃ γέγονεν. Tome je razlog jednostavan. Mnogi stručnjaci taj izričaj odvajaju od trećega retka i njime počinju četvrti redak u Proslavu. Razumije se da u tome slučaju ὃ γέγονεν ima drugi smisao. Mi, pak, sve to ostavljamo po strani.³⁴

Iv 1,4

U svome četvrtome proslavnome retku Ivan neposredno pred očima ima “Ijude” i njihov odnos prema Logosu. I u Iv 1,3 uključeni su ljudi kao dio “svega” što je nastalo posredstvom Boga Logosa. Sada se Evanđelist usredotočuje na ljudski rod. Tvrdi da “Ijudima” od Logosa dolazi “život i svjetlo”.

ἐν αὐτῷ

Postoji stanovita poteškoća i nejasnost u svezi s riječima ἐν αὐτῷ. One se gramatički i tekstualno dadu dvojako vezati. Mogu se odnositi na ὃ γέγονεν i u tome slučaju znače “u tome”, tj. “u tome što je postalo”. Ali se, također, mogu odnositi na Logosa o kojemu je riječ u Iv 1,1-2. Tada zapravo izričaj prosljeđuje izričaj δὲ αὐτοῦ iz Iv 1,3 i znači “u njemu”, tj. u Logosu. Što se nas tiče bez oklijevanja pristajemo uz to drugo povezivanje.³⁵

ἦν ἢ ἔστιν

U Iv 1,4 dvaput se pojavljuje glagol εἶναι, biti. Pitanje je u koje ga je vrijeme stavio Ivan. U izvorima čitamo imperfekt ἦν i prezent ἔστιν. Ovdje se teško opredjeljujemo. Ipak, prihvaćamo imperfekt iz prostoga i jednostavnoga razloga jer se taj vremenski oblik u Iv 1,1-2 pojavljuje čak četiri puta. Uostalom nema razlike između ἦν i ἔστιν jer imperfekt označuje trajnost te se tako poistovjećuje s prezentom.³⁶

³⁴ Glede podjele između trećega i četvrtoga retka u Proslavu vidi: P. LAMARCHE, *Christ*, 109-121; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 25-32; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 215-217; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 4-7; J. JEREMIAS, *Message*, 83 bilj.5.

³⁵ U svezi s ἐν αὐτῷ u Iv 1,4 vidi: M. E. BOISMARD, *Prologue*, 29-30; P. LAMARCHE, *Christ*, 109; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 216; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 7.

³⁶ Glede ἦν ili ἔστιν u Iv 1,4 vidi: M. E. BOISMARD, *Prologue*, 24-25; P. LAMARCHE, *Christ*, 126-127; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium* 216; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 7.

ζωή

Evandelist veoma jednostavno izjavljuje da “u njemu”, tj. u Logosu, “bijaše život”(ζωή). Zanimljivo je da pri tome prvi put pred riječ ζωή nije stavio član. Tako stječemo dojam da ζωή izražava život u posvemašnjem, neograničenom i najvišem smislu te riječi. Štogaod je život, sve se nalazi u Logosu. Logos je sažetak svekolikoga života. Jasno je da je to božanski i duhovni život jer Logos je Bog. Ipak Evandelist nije kazao da je Logos ζωή, život. Rekao je da je život “u” (ζωή) Logosu. Tako je pripremio nastavak svoje rečenice. Život je u Logosu zato da se udijeli i dade ljudima. Bez sjedinjenosti s Logosom ljudi nemaju života. Ljudi od Logosa dobivaju život koji je osnovna i najvažnija ljudska vrijednost. Život je sve.

361

φῶς

Život koji je u Logosu, ljudima postaje φῶς, svjetlo. Čovjek je razumno biće. On živi od duhovnoga života. Duhovni je život za čovjeka istinsko “svjetlo”. On to svjetlo može primiti samo od Logosa. Stoga Evandelist u neku ruku poistovjećuje “život” i “svjetlo”. Kada je riječ o čovjeku, Ivan izvor “života” i “svjetla” vidi jedino i isključivo u Bogu Logosu koji je sami život i sama svjetlost. Logos kao svjetlo čovjeka vodi kroz njegov život.³⁷

Iv 1,5

Ivan u petome retku utvrđuje posebni odnos između ljudi i Logosa koga tu izravno naziva svjetlom, τὸ φῶς. Redak se među stručnjacima dosta raznoliko tumači. Nama je želja u to donekle uputiti čitatelja i s dosta obzira reći što o poteškoćama i sami mislimo. Ponavljamo da je τὸ φῶς u retku, po nama, neposredna naznaka za osobu Logosa koji je u središtu Ivanova razmatranja u cijelome Proslovu. Ivan o Logosu najprije kaže da “svijetli u tami”.

³⁷ O «životu» i «svjetlu» u Iv 1,4 vidi: TOB, 297 biljg; M. J .LAGRANGE *Évangile*, 7-8; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 217-221; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 29-33.

σκοτία

Grčki jezik posjeduje riječ σκοτία i σκότος. Obje znače “tmina”, “tama”, “mrak”.³⁸ Ivan evanđelist pozna jednu i drugu. Ipak, neusporedivo češće rabi riječ σκοτία nego σκότος. Posve je drukčije kod drugih novozavjetnih pisaca. Oni su postupili drukčije. Otuda zaključujemo da je uporaba riječi σκοτία obilježba Ivanova stila.³⁹

Nije, pak, teško zamijetiti da riječ σκοτία u Iv 1,5 ima slikovito značenje. Zapravo se odnosi na ljude. Ljudi su tama ako ih ne obasjava svjetlo koje dolazi od Logosa i koje je sam Logos. Možemo dodati da je σκοτία i sav predio gdje žive ljudi bez duhovnoga svjetla i Logosova prosvjetljenja. Tim krajem vlada zlo što potječe od Zloga.⁴⁰

φαίνει

Prezent φαίνει u Iv 1,5 doima se neobično. Ivan je prethodno govoreći o Logosu, upotrebljavao imperfekt. Sada je napisao prezent. Glagol φαίνω znači “svijetliti”, “blistati”, “sjajiti”.⁴¹ Ivan kaže da u tmuni koja je neobasjani i neprosvjetljeni ljudski rod “svijetli svjetlo” koje je Bog Logos.

Po sebi nije jednostavno kazati koje je to vrijeme i doba ljudske povijesti kada svijetli svjetlo Božjega Logosa. Ivan je vjerojatno upotrijebio prezent da naznači kako Logos u smislu svjetla obasjava sva razdoblja ljudske povijesti. Nijedno nije izuzeto. Od postanka svijeta i stvaranja čovjeka Logos svijetli ljudima. On razgoni mrak i tminu njihove tame. Čin rasvjetljenja nema međe ni granice. To je trajna i neprekidna zbilja. Božje svjetlo uvijek svijetli.⁴²

οὐ κατελαβέν

Smjesta se vidi da je κατελαβέν aorist od glagola καταλαμβάνω ali poteškoća za razumijevanje dolazi od toga što je tu glagol u

³⁸ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1765.-1766.

³⁹ Usp. B. RIGAUX, *Saint Paul, Les Épîtres aux Thessaloniens, Études bibliques, Paris- Gembloux, 1956, 560-561.*

⁴⁰ O smislu riječi σκοτία u Iv 1,5 vidi: R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 222; E. M. BOISMARD, 35-36.93; TOB, 291 bilj. h; Garzanti, 1965.

⁴¹ Usp. A. Bailly, *Dictionnaire*, 2049-250.

⁴² O φαίνει u Iv 1,5 vidi: R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 221-222; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 9.

aoristu i od toga što se καταλαμβάνω može dosta različito shvatiti. Glagol καταλαμβάνω ima mnoga značenja.⁴³ Osnovno mu je značenje “spopasti”, “uhvatiti”. To se često postiže silom i nasiljem. Kada se to primijeni, stekne se pobjeda i protivnika svlada i nadjača. Ali isti καταλαμβάνω također može značiti “umom dohvatiti”, “shvatiti”, “razumjeti”. Tumači su kroz povijest do danas oba navedena značenja primjenjivali na οὐ κατελαβέν u Iv 1,5 i stoga dobivali različita razjašnjenja.

Neki su καταλαμβάνω shvatili u smislu “svladati”. Zato drže da Ivan u Iv 1,5 uči kako tama “nije svladala” Logosa koji svijetli i obasjava. Tama se trudila da se dokopa i domogne Logosa koji je svjetlo te da ga svlada i nadjača. Ali to tami koja je zlo u opakim ljudima, nije nikada uspjelo jer je Logos Bog.

Zli ne mogu ništa protiv Boga. Boga ne mogu nikakvom silom isključiti iz ljudske povijesti.

Drugi su držali da na καταλαμβάνω u Iv 1,5 treba primijeniti smisao “razumjeti”, “shvatiti”. Otuda su zaključili da Evanđelist u Iv 1,5 zapravo ističe da ljudska tama “nije shvatila” ono “svjetlo” koje je Bog Logos.

Ta tama nije u svome trudu uspjela jer je tama. Ali tama je baš zato ostala tmina jer se nije rasvijetlila shvaćanjem i razumijevanjem svjetla koje je Logos.

Pravo rečeno, nama nije moguće da se priklonimo jednome od navedenih tumačenja. Čak ne vidimo kako bi se mogla uzajamno uskladiti i pomiriti. Uostalom ni izbor se ne nameće nužnim.⁴⁴

Rekosmo da je zagonetno i to što je καταλαμβάνω u Iv 1,5 u aoristu. Aorist traži točni povijesni događaj. Polazeći otuda, morao bi postojati određeni trenutak kada “tama” svojim činom “nije svladala”, odnosno “nije shvatila” ono “svjetlo” koje je u sebi Logos. Ali ne vidi se koji bi to čas Evanđelist imao pred očima. Jedan je izvršni teolog i egzeget⁴⁵ došao na pomisao da Ivan svojim izričajem οὐ κατελαβέν petome retku Proslova zapravo na pameti ima trenutak Isusove smrti. Isusova je smrt njegova tama. Na nju se odnosi izričaj οὐ κατελαβέν Smrt Isusa nije zadržala u svojoj vlasti. Isus je pobijedio tamu smrti. On je uskrsnuo.

⁴³ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1038-1039.

⁴⁴ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 8-9; TOB, 291 bilj. h; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 33-38; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 222-223.

⁴⁵ Pred očima nam je P. Lamarche, *Christ*, 128.

Kao vrijedno tumačenje za aorist u Iv 1,5 čini nam se veoma prikladnim prihvatiti da je tu zapravo riječ o gnomičkome aoristu koji ima vrijednost prezenta.⁴⁶ To znači da Logosa koji je svjetlo i koji vječno svijetli nikakva tama ne svladava niti ga shvaća. Tako Evanđelist zapravo u petome retku Proslava postavlja opću tvrdnju koja kaže, mudra izreka vrijedi za svako vrijeme i svako razdoblje. Nikakva tama ne može svladati Logosa. Isto tako nikakva tama ne shvaća Logosa. Logos je svjetlo koje neugasivo svijetli i plamsa.

U šestome proslovnome retku Evanđelist počinje govoriti o “čovjeku kome je ime Ivan”. Nema nikakve dvojbe da je tako pred nama velebitni lik Isusova preteče Ivana Krstitelja. Evanđelist mu još posvećuje sedmi, osmi i petnaesti redak. Mi ćemo svaki od njih zasebice razglobiti. Ipak nam se čini potrebnim da ovdje najprije pokušamo razjasniti činjenicu da je Evanđelist u Proslavu o Krstitelju govorio u dva maha. To u neku ruku čudi i iznenađuje. Činjenici, pak, treba naći razlog. To pak nipošto nije lako ni jednostavno. Mi ćemo zapravo naznačiti neka moguća rješenja i odgovore.

Prije svega stječe se dojam da Evanđelist u Proslavu govori o Ivanu Krstitelju imajući na umu skupinu Krstiteljevih učenika koji su oblikovali određenu vlastitu vjerničku zajednicu. Ona je vjerojatno bila naročito živa i djelotvorna u Maloj Aziji gdje je postala prava suparnica Crkvi.⁴⁷ Skupina Krstiteljevih učenika morala se dugo održati kao naročita jedinica jer je još uvijek u svojim djelima spominje sv. Efrem.⁴⁸ S njom se oštro i zajedljivo spore *Pseudoklementine* kako ćemo domalo posebice istaknuti.

Sljedba Krstiteljevih pristaša svoga je učitelja smatrala⁴⁹ konačnim Božjim poslanikom i prorokom koji je zapravo očekivani Mesija. Poslije Krstitelja više neće doći novi Pomazanik.

⁴⁶ Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 35, bilj. 24.

⁴⁷ Usp. J. Jeremias, *Message*, 84-85.

⁴⁸ Usp. O. CULLMANN, *Vorträge und Aufsätze*, Tübingen, 1966, 170; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 228 bilj.5.

⁴⁹ Usp. O. CULLMANN, *Christologie*, 30-31; O. CULLMANN, *Le salut dans l'histoire*, Neuchâtel, 1966, 280; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 42; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 226-228.

Ivan Krstitelj je puno i konačno svjetlo koje Bog poklanja svijetu kao život i prosvjetljenje. Krštenje kojim je krštavao Ivan i zato nosi nadimak Krstitelj jedini je čin koji čovjeka spašava.

Polazeći od naznačenoga jasno je zašto je Krstiteljeva sljedba odbacila Isusa iz Nazareta. Time ponukan Evandelist u Proslavu iznosi koji je pravi odnos između Ivana Krstitelja i Isusa Krista.

Spomenute *Pseudoklementine*⁵⁰ posebnoga su značenja za pitanje o kojemu je ovdje riječ. Po tome apokrifnome djelu pravi je suparnik, protivnik i takmac velike, opće i pravovjerne Crkve krug Krstiteljevih učenika. Zato im se treba oduprijeti svim silama. To se i čini u *Pseudoklementinama*. Taj spis svjedoči da su Krstiteljevi učenici prihvatili Krstitelja i odbacili Isusa na temelju kronološkoga određenja. Tvrđili su da je Krstitelj bitno u prednosti pred Isusom jer se, povijesno gledajući, pojavio prije Isusa iz Nazareta. Tada je bilo prihvaćeno mišljenje da vremensko prvenstvo uključuje i izražava nutarnju i zbiljsku prednost. Međutim, taj zakon *Pseudoklementine* ne prihvaćaju niti potvrđuju. One naznačuju da on od stanovitoga vremena više ne vrijedi iako je nekoć bio na snazi. *Pseudoklementine* smatraju da čak od Adamova stvaranja pa unaprijed kod parova koji se pojavljuju prvi član nosi predznak zla jer je zao dok je drugi član znamen dobra jer je po sebi dobar. Za dokaz svojoj tvrdnji *Pseudoklementine* se primjerice pozivaju na povijest Kaina i Abela,⁵¹ Izmaela i Izaka⁵² ili Ezava i Jakova.⁵³ Kain, Izmael i Ezav u sebi kao prvi dio para predstavljaju zlo i jesu zli. Abel, Izak i Jakov kao drugi u paru označuju dobro jer su dobri. Po vremenu rođenja u navedenim slučajevima prvi spomenuti član prethodi drugome.

Svoje razmatranje *Pseudoklementine* prenose na Krstitelja i Krista. Zaključuju da je Krstitelj zlo upravo zato što po vremenu rođenja prethodi Isusu Kristu. Isus je zato po dobru pred Krstiteljem jer se prije njega rodio. Tako su *Pseudoklementine* osudile

⁵⁰ *Pseudoklementine* se tako nazivaju jer se ti spisi pripisuju Klementu Rimskome. On ih nije napisao. O tome djelu vidi: B. ALTANER, *Patrologie*, 47.134-135; J. QUASTEN, *Patrologia*, I, 60-64; T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, Zagreb, 1976., 85-88.

⁵¹ Usp. Post 4,1-8.

⁵² Usp. Post 16,1-15; 21,1-5.

⁵³ Usp. Post 25,19-26.

i odbacile Ivana Krstitelja.⁵⁴ Od sebe ne razumije da ne dijelimo njihov sud o Isusovom preteči i navjestitelju.

Postoji određena mogućnost da je evanđelist Ivan barem neko vrijeme bio učenik Ivana Krstitelja. To je ostao do dana kada je upoznao Isusa iz Nazareta i postao apostol. Polazeći od te mogućnosti neki pomišljaju da je Evanđelist već u Proslavu odao počast svome prvome učitelju i zato tu u dva navrata spomenuo Krstitelja.⁵⁵ To ni najmanje ne bi bilo čudno ni iznimno ako se prisjetimo da su u drevno vrijeme učenici nadasve cijenili i poštivali svoje učitelje. Izražavajući opće stajalište drevnih vremena sv. Irenej je zabilježio da je učenik učiteljev “sin” kao što je učitelj za učenika “otac”.⁵⁶

Možemo spomenuti još jedan posebni razlog koji je mogao potaknuti Evanđelista da u Proslavu obilato progovori o Ivanu Krstitelju. Evanđelist je svoj Proslav bez dvojbe zasnovao veoma široko. U njemu je želio progovoriti i onima koji nisu poznavali Stari zavjet jer su bili izdanci najrazličitijih naroda koje njihova vjera nije povezivala sa Židovima ni starozavjetnom objavom. Evanđelist se u toj svojoj širini mogao dijelom povesti za Krstiteljem koji je također svoju riječ upravio i onima koji su bili pogani.⁵⁷ Tako je Krstitelj zapravo proslijedio onaj dio Staroga zavjeta gdje se naviještalo da će se Božja poruka jednom priopćiti svim narodima.

Prethodno smo naznačili neke posebne razloge koji možda razjašnjavaju nazočnost Ivana Krstitelja u Proslavu. Moramo ipak dodati da Evanđelistu po sebi nisu ni trebali neki naročiti poticaji da i on na samome početku svoga evanđelja istakne ličnost Ivana Krstitelja. Svaki je čitatelj Proslava bez dvojbe vrsno poznavao Krstitelja. Stoga se nije mogao iznenaditi ni začuditi zašto se on tu pojavljuje. Krstitelj je u svijesti prve kršćanske zajednice važio za čovjeka velike pokore.⁵⁸ Toliko je obavljao u narodu krsni čin⁵⁹ da je po tome prozvan Krstitelj. Prvi su kršćani nadasve zato cijenili Ivana Krstitelja jer je osobno krstio Isusa

⁵⁴ Usp. O. CULLMANN, *Vorträge*, 170-172; *Christologie*, 31; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 228 bilj. 5, 250, 226-227.

⁵⁵ Usp. P. LAMARCH, *Christ*, 131-132; J. JEREMIAS, *Message*, 85.

⁵⁶ Usp. B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 2.

⁵⁷ Usp. P. LAMARCH, *Christ*, 132-133.

⁵⁸ Usp. Mt 11,7-8.

⁵⁹ Usp. A. HAMMAN, *Le Baptême e tla Confirmation*, Desclée, 1969., 11-15.

Krista.⁶⁰ Kada je umjesto Jude trebalo izabrati novoga apostola, uvjet je bio⁶¹ da je dotični bio svjedok Isusova života “od Ivanova krštenja pa sve do dana” kada je Isus “bio uzet” (Dj 1,22).

Tako smo promotrili razloge zašto je Ivan Krstitelj iz neobičnih ili čak običnih razloga nazočan u Proslovu. Sada se vraćamo uobičajenom načinu raščlambe šestoga retka.

ἐγένετο

Evandelist u Iv 1,6 doista jednostavno i kratko predstavlja Ivana Krstitelja. Vidi se da je Krstitelj dobro poznat čitateljima evanđelja. Evandelist je rečenicu započeo s ἐγένετο. Sigurno je tako svjesno i namjerno postupio.⁶² Htio je da svakome padne u oči taj početni ἐγένετο. To je aorist kojim se označuje čvrsti i sigurni povijesni događaj koji se uistinu jednom zajamčeno zbio i dogodio. Inače ἐγένετο na tome mjestu nije lako prevesti. Prvo je značenje glagola γίγνομαι “postati”.⁶³ Sigurno je Evandelist hotimice odabrao upravo taj glagol i primijenio ga na Ivana Krstitelja. Tako je već ustvrdio i utanačio osnovni odnos između Isusa i Krstitelja. Prethodno je barem pet puta o Isusu koji je utjelovljeni Logos napisao ἦ, bijaše. Krstitelj je “postao”, a Isus “bijaše”. Prema tome, Krstitelj je stvoreni “čovjek”. On je “postao”. Isus je Bog i zato “bijaše”.

ἀπεσταλμένος

Po sudu sv. Ivana apostola dolazak na svijet Ivana Krstitelja nije nešto slučajno. Evandelist kaže da je Bog Krstitelja poslao. Krstitelj je od “Boga poslani”. U izvorniku za “poslani” piše ἀπεσταλμένος. To je tvrdnja za se i nezavisna. Ne smije se vezati kao nadopuna za ἐγένετο. Po ἀπεσταλμένος Evandelist izražava važnu oznaku Ivana Krstitelja. To je njegovo božansko poslanje. Gotovo da je Krstitelju ime Poslani. Upravo je u tome njegova veličina i značenje. Sam Bog djeluje i govori preko Krstitelja kao

⁶⁰ Usp. A. HAMMAN, *Baptême*, 16-22.

⁶¹ Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 155-161.

⁶² U svezi s ἐγένετο u Iv 1,6 vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 10; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 226; M. E. BOISMARD, *Prologue*.

⁶³ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 403-404.

svoga poslanika. Krstitelj je u neku ruku i na svoj način Božji “apostol”. Stoga treba slušati njegovu riječ.⁶⁴

Παρά Θεοῦ

Kratko svraćamo pozornost i na izričaj παρα Θεοῦ, “od Boga”. To činimo upravo zbog riječi Θεός, Bog. Mi smo o tome već govorili kada smo pojašnjavali Iv 1, 1-2. Tada kazasmo da riječ Θεός u Novome zavjetu redovito i obično označuje Boga Oca. Ne vidimo zašto to ne bi vrijedilo i u Iv 1, 6. U tome slučaju treba kazati da je Bog Otac poslao Krstitelja na svijet i da je Krstiteljev Očev poslanik.

368

ὄνομα

Na kraju Krstiteljeva predstavljanja Evandelist u r.6. govori o njegovom “imenu”, ὄνομα.⁶⁵ Poznata je važnost imena za svekolika drevna vremena. To vrijedi za brojne semitske narode kao i za Stari⁶⁶ i Novi zavjet.⁶⁷ Ime nije prazna i beznačajna naznaka za neku osobu. U imenu je bit osobe i smisao njezina poslanja i djelovanja. U tu je svrhu znamenit izvještaj koji čitamo u Izl 3, 13-15.

Ἰωάννης

Krstitelju je ime Ἰωάννης, Ivan. Evandelist je napisao samo Ivan. Nije dodao Krstitelj. Bio je siguran da će i bez toga nadimka njegovi čitatelji smjesta znati o kome je riječ. Jasno je, pak, da Krstitelj nosi ime Ivan po Božjoj odluci i određenju.⁶⁸ Inače ime Ivan znači “Bog je iskazao milost”, “Bog je iskazao milosrđe”.⁶⁹ U Proslavu je upravo govor o milosti i milosrđu koje Bog Otac iskazuje ljudima utjelovljenja svoga Sina.

⁶⁴ Ο ἀπεσταλμένος u Iv 1,6 vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 10; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 41; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 226-227.

⁶⁵ Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 41; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 10; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 227.

⁶⁶ Usp. H. MICHAUD, *Nom*, u: *Vocabulaire Biblique*, Neuchâtel, 1964., 193-194.

⁶⁷ Usp. C. BIBER, *Nom*, u *Vocabulaire Biblique*, 195.

⁶⁸ Usp. Lk 1, 59-63.

⁶⁹ Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 41.

Iv 1,7

Pošto je Evanđelist u Iv 1,6 kratko predstavio Ivana Krstitelja, u Iv 1,7 naznačuje koji je smisao i razlog što je Krstitelj došao na svijet. Stilski je postupio kao u Iv 1,1-2. Na to ukazuje zamjenica οὗτος iz retka kojom počinje drugi redak i sada sedmi. Još se stilski izričaj δι' αὐτοῦ koji neposredno tumačimo dade povezati s istim izričajem iz trećega uvodnoga retka.

εἰς μαρτυρίαν

Evanđelist temeljnu ulogu Ivana Krstitelja izražava riječima εἰς μαρτυρίαν. Prijedlog εἰς izražava⁷⁰ ono čime se netko bavi i što kani učiniti. Bog je Krstitelja poslao s ciljem koji je μαρτυρία. Ta riječ znači "svjedočenje".⁷¹ Prema tome, svjedočenje je bit i glavni životni posao Krstiteljeva poslanja u povijesti ljudskoga spase-nja. Njegovo je poslanje da "svjedoči". Razumije se da se svjedočenjem osvjedočuje i uvjerava nekoga tko osobno neku zbilju nije vidio niti o njoj svojim ušima slušao. Ivan Krstitelj je svjedok koji svjedoči za "svjetlo". To "svjetlo" je Isus Krist. Do Isusa se dolazi δι' αὐτοῦ, po njemu. To je Ivan Krstitelj. Po njegovu svjedočanstvu, koje je on zapečatio svojom mučeničkom krvlju, ostali mogu i trebaju "vjerovati" u osobu i djelo Isusa Krista.

Πάντες

Svjedočanstvo se Ivana Krstitelja proteže na πάντες, sve. Od toga nije nitko izuzet: ni Židovi, ni Krstiteljevi učenici, ni kršćani. To se svjedočenje čuva za sva vremena i sva ljudska pokoljenja. Ivan Krstitelj sve ljude privodi svjetlu koje je Isus iz Nazareta. Jasno je da je apostolu Ivanu nadasve stalo da tu njegovu riječ čuju i poslušaju učenici i pristaše Ivana Krstitelja.⁷²

Iv 1,8

Po neposredno tumačenome retku Ivan Krstitelj je za sve ljude svjedok da je Isus svjetlo. Koliko je Evanđelistu stalo do

⁷⁰ O prijedlogu εἰς vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 596-598.

⁷¹ O riječi μαρτυρία vidi A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1228.

⁷² O čitavome sedmome retku u Proslavu vidi: M. E. BOISMARD, *Prologue*, 41-42; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 227-228; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 10-11; TOB, 291 bilj.

svjetla vidi se po tome što istu riječ u osmome retku iznova rabi i to dva puta. Evanđelist jasno ističe da je Isus iz Nazareta jedino svjetlo. Isus je svjetlo ljudske duše i uma.

Zato Evanđelist sada uporno pojašnjava da Ivan Krstitelj “ne bijaše svjetlo”. On je samo “svjedočio za svjetlo”. Očito je da Evanđelist u osmome retku izravno i namjerno niječe tvrdnju Krstiteljevih učenika da je Ivan Krstitelj svjetlo. On to nije kao što nitko od ljudi nije svjetlo kakvo je Isus Krist. Stoga Krstitelevi učenici nisu u pravu. Pravo je na strani Isusovih sljedbenika.⁷³

Iv 1,9

Općeniti i neposredni smisao naznačenoga retka dade se dokučiti. Sada nas Ivan uči da Logos prosvjetljuje svakoga čovjeka. Nema ljudskoga bića koje može postići životno prosvjetljenje bez djelovanja Boga Logosa. Redak deveti nije jednostavno razjasniti. U tu se svrhu pružaju brojne mogućnosti jer prethodno iskrsavaju mnoge poteškoće.⁷⁴

ἦν

Prije svega upada u oči da redak počinje imperfektom ἦν. Nema dvojbe da je Evanđelist želio istaknuti ἦν i zato ga stavlja na početak svoje rečenice. Po sebi, taj ἦν možemo vezati s ἐρχόμενον iz istoga retka. Ali na to se pitanje vraćamo kasnije. Ovdje se pitamo za subjekt naznačenoga ἦν. To može biti izravno Logos kao u Iv 1,1. U tome slučaju Ivan veli: Logos “bijaše svjetlo”. Ali se ἦν može odnositi i na riječ koja neposredno slijedi. To je τὸ φῶς. Tada Ivan veli: “Bijaše svjetlo”. Jasno je da je “svjetlo” zapravo Logos te se u oba slučaja zapravo dobije isti smisao.⁷⁵

⁷³ O Iv 1,8 vidi; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 42; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 228-229; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 11.

⁷⁴ U svezi s Iv 1,9 vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 11-12; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 229-231; J. JEREMIAS, *Message*, 85-86; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 43-49.93-94; TOB, 292 bilj. k; Garzanti, 1965.-1966.

⁷⁵ U svezi s ἦν u Iv 1,9 vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 12; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 229; M. E. BOISMARD, *Prologue* 47.

το ἀληθινόν

Naznačenim pridjevom⁷⁶ Evanđelist obilježuje svjetlo o kojemu govori u retku i koje je Logos. Pridjev ἀληθινός dobro je poznat općem grčkom jeziku.⁷⁷ Njime se služi i Septuaginta. Dok je Pavao ἀληθινός upotrijebio samo jednom u 1 Sol 1,9 Ivan za njim poseže češće. Po sebi ἀληθινός, istiniti, označuje ono što je takvo u skladu s vlastitim imenom i nazivom.⁷⁸ To je upravo to i takvo. Posjeduje sva obilježja što se traže za dotičnu zbilju. Nije nikako lažno. Ivan za Logosa veli u Iv 1,9 da je “istinito svjetlo”. Logos je u sebi i u punoj mjeri “pravo svjetlo”. Logos ima sve što pripada na narav i bit svjetla. U Logosu nema ničega što nije svjetlo.

371

φωτίζει

Razumije se po sebi što Logos kao “pravo svjetlo” zapravo “sipa svjetlo”, “prosvjetljuje”, “obasjava”. Tako smo preveli Ivanovu naznaku φωτίζει. Taj glagol⁷⁹ doista sve prethodno znači. Čak može značiti i “poučavati”. Logos sve navedeno čini trajno otkada je čovjek na zemlji. Njegovo djelo nema međe tijekom cijele ljudske povijesti. Stoga je Evanđelist φωτίζω stavio u prezent.

Logos čovjeka “prosvjetljuje” jer mu obznanjuje što je i tko je čovjek pred samim Bogom. Logos čovjeka upućuje u ono što je dobro i uči o onome što je zlo i grijeh. Tako čovjeka potiče na dobra djela i odvraća od svake opačine. Prosvjetljenjem Logos omogućuje čovjeku da se domogne posvećenja i da napreduje na putu spasenja.⁸⁰

πάντα ἄνθρωπον

Nema nikakve dvojbe da je Evanđelist namjerno napisao da Logos iznutra i u duši prosvjetljuje i obasjava πάντα ἄνθρωπον, svakoga čovjeka. Nema čovjeka kome nije za spasenje nužno potrebno prosvjetljenje Logosa. U tome pogledu ne postoji nikakva

⁷⁶ Ο ἀληθινός u Iv 1,9 vidi: M. E. BOISMARD, *Prologue* 48; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 229-230; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 12.

⁷⁷ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 76.

⁷⁸ Usp. B. RIGAU, *Thessaloniciens*, 391-392; C. SPICQ, *L'Épître aux Hébreux*, II., *Études Bibliques*, Paris, 1953., 317.

⁷⁹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 2113; C. SPICQ, *Hébreux*, II., 150.

⁸⁰ Ο φωτίζει u Iv 1,9 vidi: J. JEREMIAS, *Message*, 85; R. SCHNACKENBURG *Johannesevangelium*, 229.

iznimka niti izuzeće. Potreba Logosova prosvjetljenja opći je i općeniti zakon. Samo snagom toga prosvjetljenja “svaki čovjek” može živjeti u svjetlu dobra.⁸¹

ἐρχόμενον

Po sebi, ἐρχόμενον je particip prezenta od ἔρχομαι. Glagol znači “dolaziti”. Sporno je pak na što se particip u Ivanovoj rečenici odnosi. Može se odnositi na ἦ. Vjerojatno je tome upravo tako. U tome slučaju Evanđelist kaže da je Logos “svjetlo što dolazi” na svijet i prosvjetljuje svakoga čovjeka. Ali ἐρχόμενον daje se povezati i s ἄνθρωπον što neposredno prethodi. Tada Ivan govori o “svakome čovjeku koji dolazi na svijet”.⁸²

372

Iv 1,10

Očevidna je i upadna jednostavnost koju je Evanđelist postigao u desetome retku svoga Proslava. Njegova se rečenica sastoji od nekoliko riječi.⁸³ Vidi se da je u njoj veoma važan pojam κόσμος. Pojavljuje se čak triput. Osim toga Ivan je njime dovršio prethodni redak. Stoga najprije nastojimo razumjeti što je Ivan želio kazati upotrebljavajući riječ κόσμος.

κόσμος

Grčka riječ κόσμος ima doista pozamašan broj značenja.⁸⁴ Riječ za osnovno značenje ima “red” i to red koji je “dobar”. Riječ označuje “svemirski red” i zato naprosto “svemirski red” i zato naprosto “svemir” odnosno svekoliki “svijet”. Grci su imali uzvišeno mišljenje o onome što su nazivali κόσμος. To je svijet i svemir koji obuhvaća i u sebi skladno i lijepo raspoređuje sve što postoji. U to su uključene vidljive zbilje kao i duhovni odnos božanski

⁸¹ Usp. TOB, 292 bilj. k; Garzanti, 1966.

⁸² U svezi s ἐρχόμενον u Iv 1,9 vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 11-12; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 43-46.93-94; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 230-231; TOB, 292 bilj. k; Garzanti, 1965.

⁸³ Za tumačenje Iv 1,10 vidi: M. E. BOISMARD, *Prologue*, 50-52; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 231-232; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 10-13; Garzanti, 1966.; G. NEYRAND, *Sens*, 67-69.

⁸⁴ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1125.

svijet. Svijet je skladan i lijep.⁸⁵ Iz toga su ga razloga Grci nazvali κόσμος. Ta riječ također znači nakit, ures.

Apostol Ivan u svome evanđelju veoma često upotrebljava riječ κόσμος. U tu se svrhu spominje broj sedamdeset i osam.⁸⁶ Stoga nije čudno što se riječ pojavljuje i u Proslovu. Sigurno je da Ivan riječ κόσμος rabi na raznim mjestima gdje se njome služi u različitim preljevima. Ipak se dade⁸⁷ navesti okvire u kojima je za njom posegnuo.

Za Ivana je κόσμος bez dvojbe svekoliki svijet koji postoji. Svako je stvorenje dio svemira. Sva stvorenja zajedno sačinjavaju κόσμος. Nema dvojbe da Ivan κόσμος drži nečim veličanstvenim. Naročiti dio svemira jest čovjek i cijeli ljudski rod. Mislimo da Ivan u tome uzvišenome smislu rabi riječ kada veli da Logos “bijaše u svemiru”. To je zato što je svemir po njemu postao”. Vidi se da je naznačeni izričaj zapravo određeno ponavljanje kazanoga u Iv 1,3. Logos “bijaše” u svijetu. To znači da je trajno nazočan u svijetu koji je sam stvorio, uredio, ukrasio i održava u opstanku.

Unatoč tome što je κόσμος djelo Logosa, ipak κόσμος nije upoznao Logosa. Očito je da Evanđelist sada riječ κόσμος primjenjuje na ljude kao posebnu cjelinu u svekolikome svijetu koji je κόσμος. Po Ivanu, koji su κόσμος mogli su i morali posredstvom svijeta i svemira upoznati stvoritelja svijeta. Logos je trajno bio u svijetu. Ali ljudski rod kao cjelina Logosa “nije spoznao”. To se smije i mora uzeti za točnu procjenu ljudske opće duhovne i misaone povijesti. Apostol se jamačno nije prevario u procjeni.

οὐκ ἔγνω

Osvjedočeni smo da je izričaj koji smo istaknuli i koji znači “ne upozna” bitni dio u Iv 1,10. Ostali su dijelovi uglavnom već iz ranije rečenoga poznati. Ivan utvrđuje činjenicu da ljudski rod doista u svome dugovjekome ovozemnome hodu nije upoznao Logosa. To je mogao motreći κόσμος što ga je Logos sazdao i trajno čuvao.

⁸⁵ Usp. R. BULTMANN, *Theologie*, 254.

⁸⁶ Usp. G. NEYRAND, *Sens*, 67.

⁸⁷ Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 50-51; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevan-gelium*, 231-232; R. BULTMAN, *Theologie*, 367-373; H. SCHILIER, *Essais sur le Nouveau Testament, Lectio Divina*, 46, Paris, 1968., 282-283; C. SENFT, *Monde, u Vocabulaire Biblique*, 185-186.

Ivan je upotrijebio glagol γινώσκω, spoznati.⁸⁸ Razumije se da je spoznaja čin ljudskoga razuma. Sigurno je da se ljudi, po Ivanu, nisu umom uspjeli vinuti do spoznaje Logosa. Ipak tome grčkome poimanju spoznaje treba dodati i biblijsko. Evandelist je jamačno poznao oba. Za Bibliju spoznaja uz razumsko shvaćanja uključuje volju i ljubav.⁸⁹ Ljudi nisu spoznali Logosa. Zato mu nisu iskazali čast, poštovanje i ljubav. Logosu nisu bili ni odani ni poslušni. Nisu živjeli u zajedništvu s Logosom. Sve je to Ivan uključio u svoj izričaj “ne upozna”.⁹⁰

Iv 1,11

Jedanaesti prosllovni redak iznimno je kratak i u sebi jednostavan. Ipak njegovo tumačenje još uvijek podvaja tumače. Na nama je iznijeti osnovna rješenja predložena za tu Ivanovu rečenicu.⁹¹

τὰ ἴδια

Izričaj τὰ ἴδια najvažniji je u Iv 1,11. O njegovu shvaćanju zavisi razumijevanje cijeloga retka. Množina τὰ ἴδια dolazi od τὸ ἴδιον. Ali osnovna je riječ pridjev ἴδιος. Njime se izražava⁹² da neka zbilja kao vlastita pripada određenoj osobi. U množini τὰ ἴδια označava da neko dobro ili neko imanje koje kao vlasništvo pripada određenome pojedincu.

ἦλθεν

Naznačeni je izričaj aorist od ἔρχομαι, doći. Izričaj se odnosi na Logosa. Ivan o Logosu aoristno izjavljuje „dođe“. Taj se aorist doima čudno jer je Ivan prethodno o Logosu govorio služeći se imperfektom i prezentom. Sada je upotrijebio aorist koji izriče

⁸⁸ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 404-405.

⁸⁹ Usp. J. L. LEUBA, *Connaitre*, VB, 49-50.

⁹⁰ Usp. M. E. BOISMARD, *Prologue*, 51-52; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 233; J. JEREMIAS, *Message*, 86; P. LAMARCHE, *Christ*, 105.

⁹¹ U svezi s Iv 1,11 vidi: TOB, 292 bilj. n; *Garzanti*, 1966.; J. JEREMIAS, *Message*, 86; P. LAMARCH, *Christ*, 105; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 13; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 53.94; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 234-236.

⁹² O pridjevu ἴδιος vidi: A. BAILLY, *Dictionnaire*, 957.

dokončani i dogotovljeni povijesni čin koji se ne ponavlja. Mislimo pak da s ἦλθεν Ivan pred očima ima čitavi Stari zavjet koji uzima za jedinstvenu, zaokruženu i zatvorenu cjelinu koja je minula.

Sada se osvrćemo na cijeli izričaj εἰς τὰ ἴδια ἦλθεν” dođe u svoje vlasništvo”. Logos je nekoć došao u ono što je na poseban način njegovo i što mu kao naročita svojina pripada. To je u neku ruku bio njegov vlastiti i posebni dom. To se, jasno, odnosi na Izraela u Starome zavjetu. Izrael je kao izabrani narod na neki način Logosova svojina. Istina je da je svijet u cjelini Logosovo vlasništvo. Logosu pripadaju svi narodi. Stoga su brojni tumači kroz povijest u tome smislu razumjeli izričaj τὰ ἴδια. Ali općenito o ljudima i njihovom stavu prema Logosu Ivan je kazao riječ u retku koji prethodi. Ipak se ne može zanijekati da je Izrael među svim narodima svijeta na izniman način pripadao Logosu. Logos se, dakako, brinuo za sve narode. Unatoč tome posebnu je objavu uputio jedino drevnome Izraelu.

οὐ παρέλαβον

Navedenim οὐ παρέλαβον Ivan izražava stav židovskoga naroda prema Logosu koji je tome narodu dolazio kao što se dolazi na vlastito imanje i osobni posjed. Glagol παραλαμβάνω znači⁹³ primiti, prigrliti, za se uzeti. Ivan, dakle, bilježi da Logosa kada je došao na svoje dobro οἱ ἴδιοι, njegovi, nisu htjeli primiti. Pred Logosom su zatvorili vrata, mada su mu bili najbliži i najprisniji. Židovi su Logosa odbili i odbacili. Kao što ostali narod Logosa “nisu upoznali” (Iv 1,10), Izrael ga kao cjelina “nije prihvatio”.

Iv 1,12

Ivan je u r. 10 naznačio da ljudski rod kao cjelina nije “spoznao” Logosa. Potom u 4,11 utvrđuje da ga drevni Izrael nije “prihvatio”. Sada Ivan u Iv 1,12 veli da postoje oni koji su Logosa “prigrlili”. Takvima je Logos jer “vjeruju u njegovo ime”⁹⁴ sa svoje strane “dao mogućnost da postanu djeca Božja”.⁹⁵

⁹³ O glagolu παραλαμβάνω vidi: A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1467.

⁹⁴ M. E. BOISMARD, *Prologue*, 58-59, na temelju otačkih napomena smatra da te riječi Ivan nije napisao. Mislimo da je taj sud kriv: usp. P. LAMARCH, *Christ*, 90-94.

⁹⁵ O Iv 1,12 vidi: M. E. BOISMARD, *Prologue*, 59-62; TOB, 292 bilj. o i p; Garzanti, 1966.; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 13-15; R. SCHNACKENBURG *Johannesevangelium*, 236-238; P. LAMARCH, *Christ*, 105.

ἐξουσία

U Ivanovu retku donekle je nejasna riječ ἐξουσία. Prvo je i osnovno značenje te riječi „mogućnost“. Njome se izražava da netko ima moć da nešto učini. On je zato osposobljen. U tu svrhu posjeduje pravo, slobodu i snagu.⁹⁶ Ivan izrijekom kaže da „mogućnost“ o kojoj govori u retku dolazi od Logosa. Da se, pak, ona dobije, uvjet je vjera u Logosa.

τέκνα

376

Po Ivanu Logos onima koji vjeruju „u njegovo ime“ pruža mogućnost i povlasticu da postanu „djeca“. Ivan se tu poslužio riječju τέκνον, dijete.⁹⁷ Riječ označava muško i žensko dijete. Svratili smo pozornost na tu riječ, zato da upozorimo kako se Ivan u tim slučajevima nije služio riječju υἱός, sin. On tom riječju redovito označava i naziva Isusa Krista. Samo je Isus Sin Boga Oca. Vjernici su pred Bogom jedino τέκνα, djeca.⁹⁸

θεοῦ

Ivan u Iv 1,12 o vjernicima govori kao o „djeci Božjoj“. U njegovu izvorniku piše τέκνα θεοῦ. Treba zamijetiti genitiv θεοῦ i razumjeti ga u općem novozavjetnome smislu kako smo već napominjali. U Novome zavjetu θεός i bez člana redovito označuje Boga Oca. Držimo da to vrijedi i za izričaj u Iv 1,12. Tu je, prema tome, riječ o „djeci“ koja pripadaju Bogu koji je njihov Otac. To je, jasno, Bog Otac.

Iv 1,13

Upravo naznačeni redak koji je i po sebi dosta dug, zbog određene tekstualne poteškoće nešto nas duže zadržava. Nije naime sigurno kako je Evanđelist uistinu napisao trinaesti proslavni redak. Naša se primjedba odnosi na zadnju riječ u toj re-

⁹⁶ O ἐξουσία vidi: A. BAILLY, *Dictionnaire*, 712; B. RIGAUX, *Thessaloniciens*, 708-709; C. SPICQ, *Théologie morale du Nouveau Testament*, I., *Études Bibliques*, Paris, 1965., 448-450; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 61-62.

⁹⁷ O riječi τέκνον vidi: A. BAILLY, *Dictionnaire*, 1908.

⁹⁸ Usp. J. M. R. TILLARD, *L' Eucharistie Pâques de l' Église, Unam Sanctam*, 44, Paris, 1964., 49 bilj. 1.

čenici. Moguće je da je Ivan glagol stavio u množinu (ἐγεννήθησαν), ali nije posve isključeno da ga je napisao u jednini (ἐγεννήθη). Mi se pridružujemo onima koji prihvaćaju množinu i tako pojašnjujemo redak. Ipak ćemo se osvrnuti i na tu mogućnost da je Ivan na koncu svoje rečenice zaista napisao jedninu.

Najvažnije uporište za množinu svakako je činjenica što tako piše u svim grčkim rukopisima. Iznimke nema ni jedne. Nije, pak, teško zapaziti ogromnu važnost te napomene. U retku koji neposredno prethodi, Ivan govori o “mogućnosti” koju vjernici imaju da postanu “djeca Božja”. Sada u trinaestome retku pitanje pojašnjava kakva je to mogućnost i kako postaje zbilja.

U pretpostavci da se prepisivaču potkrala pogreška, prihvatljivije bi bilo misliti da je izvornu Ivanovu množinu nehotice zamijenio jedninom. Kod prepisivanja lakše se nešto izostavi nego doda. Množina ἐγεννήθησαν za par slova je duža od jednine. Uostalom i teološko je razmišljanje na strani izvorne množine. Kazano o vjernicima jednostavnije se primjenjuje na Isusa nego napisano o Isusu prenosi na vjernike. Kazavši zašto smo za množinu u Iv 1,13 prelazimo na tumačenje retka.⁹⁹

οὐκ ἐξ αἱμάτων

Ivan zapravo prije svega naznačuje kako poima ljudsko začće i nastanak svakoga ljudskoga bića. U tu svrhu spominje tri zbilje. Prvu je izrazio riječima οὐκ ἐξ αἱμάτων. Riječ αἷμα znači „krv“.¹⁰⁰ U Ivana je u drugome padežu množine. Mi to jedva možemo izraziti jer od riječi krv teško pravimo genitiv množine. Prijedlog ἐκ znači “iz”.¹⁰¹ Prema tome, ljudsko biće nastaje “iz krvi”. Naznačene “krvi” temelj su i vrelo svakoga čovjeka. Tijekom povijesti neki su množinu “krvi” mijenjali u jedninu “krv”. Ali to je sigurno pogreška. Ivan se bez dvojbe i posve svjesno i namjerno poslužio množinom.

⁹⁹ Poblize o ἐγεννήθησαν ili ἐγεννήθη vidi: TOB, 292 bilj.q; Garzanti, 1966.; O. CULLMANN, *Christologie*, 257; R. LAURENTIN, *Struktur und Theologie der lukanischen Kindheitsgeschichte*, Stuttgart, 1967., 156-157; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 54-58; C. SPICQ, *Morale*, I, 95 bilj. 2; P. LAMARCHE, *Christ*, 100-104; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 16-19; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 240-241.

¹⁰⁰ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 43.

¹⁰¹ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 606-608.

Stekli smo inače dojam da je Ivan upotrijebio riječ αἷμα jer je nužno vezana uz riječ sjeme. Evanđelist se htio izraziti blago i otmjeno. U njegovo je vrijeme vladalo uvjerenje da novo ljudsko biće sazda je sjedinjenje dviju krvi. To je krv oca i majke. Ali po onodobnome općem uvjerenju roditeljsko sjeme nastaje iz očeve i majčine krvi. Stoga se iz tih dviju krvi rađa svaki čovjek. Odmah treba istaknuti da se tako nipošto ne rađaju Božja djeca. Kod toga rađanja ne postoji nikakva krv. Zato je Ivan pred izričaj koji promatramo stavio niječnu česticu οὐκ, ne.¹⁰²

οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός

Druga obilježba ljudskoga rađanja kojom se ono razlikuje od rađanja “djece Božje” izražena je u navedenom grčkome izričaju. Mi ga držimo autentičnim i ne obaziremo se na činjenicu što se tijekom povijesti u navođenju Iv 1,13 ponekada izostavlja riječ θέλημα. Po sebi, riječ θέλημα znači volja i želja.¹⁰³ Njome se zapravo izražava postignuće htijenja. To je ono što se dobije kada se nešto hoće. Inače riječ θέλημα veoma je rijetka u klasičnome grčkom. Nasuprot tome veoma se dobro uvriježila u Septuaginti. Pozna je i Novi zavjet.

U Iv 1,13 θέλημα označuje ljudsku putenu želju koja nastoji postignuti svoj cilj. To je zapravo u upotrijebljenome sklopu ljudski seksualni nagon. Može se također kazati da je to ljudska urođena pohota i požuda. Po sebi je pak jasno da je ta zbilja osnovni pokretač tjelesnoga čina koji je uvjet ljudskoga rađanja. Očito je da ta sila nije nipošto povezana s rađanjem Božje djece.¹⁰⁴

οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρός

Ivan pri ljudskom rađanju kao trećoj obilježbi posebnu ulogu pripisuje onome koga označuje riječju ἀνήρ. Ta riječ po

¹⁰² O izričaju οὐκ ἐξ αἱμάτων vidi: Garzanti, 1966.; M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 15-16; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 239; P. LAMARCHE, *Christ*, 105-106; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 63-64; C. SPICQ, *Morale*, I, 95 bilj. 2.

¹⁰³ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 921.

¹⁰⁴ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 15-16; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 239; P. LAMARCHE, *Christ*, 96; A. BAILLY, *Dictionnaire* 921; C. SPICQ *Morale*, I, 95 bilj. 2 ; C. SPICQ, *Hébreux*, II., 28; B. RIGAU, *Thessaloniciens*, 500-501.

rječniku označuje onoga od koga potječe život te u tome smislu rađa.¹⁰⁵ Prema tome, *ἀνὴρ* neposredno znači muško i tek potom muž u smislu suprug. Po drevnome i općenito prihvaćenome poimanju život djeteta izvorno i iskonski potječe iz oca. Zato se u drevna vremena naprosto govorilo da otac rađa. Pri tome naročitu ulogu ima očeva „volja“. To je njegova seksualna želja. Jasno je da Evandelist iz postanka „Božje djece“ isključuje pomisao na bilo kakvu putenu želju i čežnju.¹⁰⁶

ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν

Ivan je s tri naznačene negativne tvrdnje istaknuo kako se ne može niti smije shvatiti rađanje “Božje djece” (Iv 1,12). Sada veli kako vjernici “postaju djeca Božja” (Iv 1,12). Vjernici su djeca Božja jer su se “iz Boga rodili”. To znači grčki izričaj stavljen u naslov. Naznaku “iz Boga” shvaćamo uobičajeno. Po nama “iz Boga (ἐκ Θεοῦ)” zapravo znači iz Boga koji je Bog Otac. Bog Otac vjernike rađa svojom “djecom”. Kao kršćani znamo da se to zbiva u krsnome rođenju. Ali kako Ivan u trinaestome retku ne spominje krštenje, i mi o njemu šutimo.

ἐγεννήθη

Budući da postoji barem neka mogućnost da je Ivan na koncu trinaestoga retka u Proslovu napisao u jednini ἐγεννήθη, dužnost nam je i kod toga se zadržati jer se u tome slučaju izreka ne odnosi na kršćane nego na Isusa Krista. Ivan bi imao na pameti Isusovo vječno rođenje iz Oca ili njegovo djevičansko začće, odnosno jedno i drugo neizrecivo otajstvo. Otuda svatko smjesta uviđa ogromnu teološku vrijednost moguće jednine ἐγεννήθη u Iv 1,13.

Prije svega moramo dobro istaknuti da se ἐγεννήθη ne čita u nijednome grčkome svetopisamskome rukopisu. Tu jedninu jedino imamo u dva rukopisa staroga latinskoga prijevoda koji je nastao prije Vulgate i redovito se naziva *Vetus latina*. Jednina se također susreće u jednome sirijskome rukopisu i možda u rukopisu toga prijevoda. Ali postoji cijeli niz spisa otačkoga doba

¹⁰⁵ Usp. A. BAILLY, *Dictionnaire*, 159.

¹⁰⁶ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 15-16; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 238; P. LAMARCHE, *Christ*, 94-95; C. SPICQ, *Morale*, I., 95 bilj. 2.

gdje se vjerojatno Ivanov redak navodi u jednini. Ta ćemo djela djelomice pregledati. Na žalost nismo se mogli zaustaviti kod svih jer ih nismo posjedovali.¹⁰⁷

U našem je radu neizbježno početi s kršćanskim filozofom i mučenicom *sv. Justinom*.¹⁰⁸ Ima naznaka u njegovoj *Prvoj obrani*¹⁰⁹ iz kojih bi se moglo zaključiti da je u neku ruku poznavao pa i sam se služio¹¹⁰ izričajem ἐγεννήθη. Isto treba reći za njegovo djelo s naslovom *Razgovor s Trifonom*.¹¹¹ I tu postoje mjesta¹¹² koja barem uvjetno smijemo uzeti za svjedoke uporišta čitanju ἐγεννήθη. Ali odmah treba naglasiti kako se stručni i učeni ljudi uopće ne slažu kada tumače Justinove ulomke. Stoga moramo kazati da se Justina smije tek donekle navesti kao teologa i pisca koji je možda u određenome smislu i na stanovitim mjestima posegnuo za jedninom ἐγεννήθη.

Velikoga lionskoga biskupa i teologa *sv. Ireneja*¹¹³ ovdje ni pošto ne smijemo izostaviti.¹¹⁴ Irenej u djelu čiji skraćeni naslov glasi *Protiv krivovjerja*¹¹⁵ na više mjesta govori o Isusovome ljudskome rođenju. On Gospodnje začće bez dvojbe poima djevičanskim i označuje Božjim djelom u Bogorodičinu krilu. Da bi, pak, ukrijepio to učenje, Irenej se izrijekom poziva na Iv 1,13. Time nas barem neizravno upozorava da je u tome retku vidio govor o Isusovome začću od Djevice i zato vjerojatno na zavr-

¹⁰⁷ Određeni broj pisaca koji inače slove kao svjedoci jednine u Iv 1,13 nismo mogli bliže predstaviti jer nismo njihova djela posjedovali. To su ovi: Ignacije Antiohijski, Apolinar Laodicejski, Jeronim, Prokopije iz Gaze, Pseudoatanazije, pisac Apostolske poslanice. Za naznake o navedenim usp. P. LAMARCHE, *Christ*, 100 bilj. 3; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 57.

¹⁰⁸ O sv. Justinu vidi: J. PAVIĆ-T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, Zagreb, 1993., 68-71; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, Herder, 1966., 63-71; J. QUASTEN, *Patrologia*, Marietti, 1980., 175-194.

¹⁰⁹ O tome djelu vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 66; J. QUASTEN, *Patrologia*, I., 177-178.

¹¹⁰ Usp. *1 Obrana* 22,2; 32, 8-10.

¹¹¹ O tome Justinovom djelu vidi: B. ALTANER- A. STUIBER, *Patrologie*, 67; J. QUASTEN, *Patrologia*, I., 180-181.

¹¹² Usp. *Razgovor* 54,2; 61,1; 63,2; 76,1-2.

¹¹³ O sv. Ireneju vidi: J. PAVIĆ-T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, 93-97; J. QUASTEN, *Patrologia*, I., 225-279; T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, Zagreb, 1976., 409-471.

¹¹⁴ Usp. M. J. LAGRANGE, *Èvangile*, 17; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 57; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 240.

¹¹⁵ O tome djelu vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 111-112; J. QUASTEN, *Patrologia*, I., 257-260; T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest*, 414-418.

šetku retka čitao jedninu ἐγεννήθη. Na žalost ulomke koji su za nas ovdje važni¹¹⁶ više ne posjedujemo izvorno na grčkome. Sačuvali su se jedino u starome, doslovnome i veoma pouzdanome prijevodu na latinski.

Bez ikakve je dvojbe afrički teolog i pisac iz Kartage, glasoviti Tertulijan,¹¹⁷ najvažnija osoba kada se raspravlja o tome kako u određenome smislu treba čitati konac Ivanovoga trinaestoga proslovnoga retka. U tu svrhu naznačujemo i kratko tumačimo dva mjesta iz Tertulijanova djela *O Kristovu tijelu*.¹¹⁸

Tertulijan je jednom¹¹⁹ naveo cijeli tekst iz Iv 1,13. Po njegovu navodu na kraju Iv 1,13 piše *sed ex Deo natus est*, “nego se rodio iz Boga”. To znači da se, po Tertulijanovu sudu, evanđelist Ivan u svome trinaestome retku izrazio u trećem licu jednine ἐγεννήθη i da je pred očima imao Isusovo rođenje. Tertulijan dodaje da su neki iskvarili Ivanov izričaj *natus est*, rodio se. On ih naziva *adulteratores*, krivotvoritelj. To su bili Valentinovi učenici i sljedbenici.¹²⁰ Oni su izvorni izričaj *natus est* promijenili u množinu *nati sunt*, rodili su se. Tvrđoglavo su i uporno tražili da se upravo tako čita. Valentinovci *contendunt*, tvrde, da baš tako mora pisati u Iv 1,13. Tertulijan ih je u tome pobijao. Naveo je i razlog zašto su Valentinovi pristaše krivotvorili izvorni *ex Deo natus est*. Neprestano su ponavljali da je Ivan napisao *ex Deo nati sunt*. To su činili zato da svojim članovima koje nazivaju *electi*, izabrani, i *spirituales*, duhovni, mogu kazati da su *semen arcanum*, tajanstveno sjeme. Prema tome, po Tertulijanu, izvorno je Ivan napisao *ex Deo natus est* i to se odnosi na Isusa Krista. U Iv 1,13 izričaj *ex Deo nati sunt* unijeli su sljedbenici Valentina iz vlastitih pobuda i to je zapravo krivotvorina.

Tertulijan u svome spisu *O Kristovome tijelu* još jednom¹²¹ navodi izričaj *ex Deo natus est*. To čini da opravda i utemelji Isusovo začće od Marije Djevice. Tada Tertulijan s Evanđelistom

¹¹⁶ To su ovi ulomci: 3, 16; 2, 3; 19, 2; 3, 21; 5, 5; 1, 3; 5, 217.

¹¹⁷ O Tertulijanu vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 148-163; J. QUASTEN, *Patrologia*, I., 493-574; J. PAVIĆ-T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, 125-130.

¹¹⁸ O tome djelu vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 155; J. QUASTEN, *Patrologia*, I., 524-525.

¹¹⁹ Mjesto navodimo kako ga donosi M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 17.

¹²⁰ O njima vidi T. J. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest*, 366-370.

¹²¹ Mjesto navodimo kako ga je zapisao M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 18.

veli da se Isus nije rodio “iz krvi niti iz volje puti i muža nego se rodio iz Boga”. To je izravni navod iz Iv 1,13. Tako je Tertulijan koji je preminuo oko 220. najvažniji svjedok da se u sjevernoafričkome kršćanstvu na završetku Ivanova trinaestoga retka u Proslavu čitalo *ex Deo natus est*, a ne *ex Deo nati sunt*. Držimo nužnim da se o toj činjenici vodi računa. Tertulijan je bio ozbiljan teološki radnik¹²² i vrsni poznavatelj grčkoga. Svoja je djela pisao i tim jezikom.¹²³

U spisu Hipolita Rimskoga¹²⁴ s naslovom *Pobijanje svih krivovjerja*¹²⁵ ima određena napomena¹²⁶ koja se barem donekle smije vezati uz Iv 1,13. Tu Hipolit naznačuje u čemu je razlika između Isusova rođenja i dolaska na svijet drugih ljudi. Pri tome se oslanja na Iv 1,13 i vjerojatno na koncu retka čita ἐγεννήθη. U najmanju ruku tako se stječe dojam. Ipak o nekoj sigurnosti ne može biti govora.¹²⁷

*Metodije Olimpski*¹²⁸ u djelu s naslovom *O uskrsnuću*¹²⁹ izravno govori¹³⁰ o “Kristovu tijelu” i kaže da ono nipošto nije bilo “iz muževe volje”, ἐγεννήθη. Isti se izričaj, znamo, nalazi i u Iv 1,13. Zato se ne možemo oteti dojmu da Metodije o djevičansko-me izvoru Isusovog tijela govori polazeći od Iv 1,13 i da taj redak makar neizravno ima u jednini.¹³¹

¹²² O Tertulijanovu svjedočenju za *natus est* vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 17-18; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 240; P. LAMARCH, *Christ*, 101-102; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 57.

¹²³ O Tertulijanu također vidi: M. MANDAC, *Kvint S. F. Tertulijan, Spis o krstu*, Zagreb 1981.

¹²⁴ O Hipolitu Rimskome vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 164-169; J. QUASTEN, *Patrologia*, I., 421-459; J. PAVIĆ-T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, 100-103.

¹²⁵ O tome djelu vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 165-166; J. QUASTEN, I., *Patrologia*, 424-427.

¹²⁶ Za tekst vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 16-17.

¹²⁷ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 16-17; R. SCHNACKENBURG, *Johannesevangelium*, 240; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 57; P. LAMARCHE, *Christ*, 101.

¹²⁸ O tome teologu vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 215-216; J. QUASTEN, *Patrologia*, I., 392-399; J. PAVIĆ-T. Z. TENŠEK, *Patrologija*, 120-121.

¹²⁹ O tome spisu vidi: J. QUASTEN, *Patrologia*, I, 396-398; B. ALTANER, A. STUIBER, *Patrologie*, 215.

¹³⁰ Grčki tekst donosi M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 17.

¹³¹ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 17; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 57; P. LAMARCHE, *Christ*, 101.

Barem donekle zaslužuje da se ovdje također spomene djelo *Acta Archelai*.¹³² Spis je oko 350. napisao stanoviti Hegemonije. U spisu nas izvještava o sporu biskupa Arhelaja s manihejcima. Inače Hegemonije u tom spisu pripovijeda da su određeni krugovi za Isusa tvrdili da je “sin neke žene Marije” te da se “rodio iz krvi i puti”. Zamjećujemo da je taj izričaj, iako manjkavo i zlobno naveden, potječe iz Iv 1,13 i da je primijenjen na Isusovo rođenje. Očito je da se tada Ivanov redak na završetku čitao u jednini. Samo smo iz toga razloga ovdje progovorili o *Acta Archelai*.¹³³

Donatistički teološki pisac Tihonije¹³⁴ u djelu *Liber regularum*¹³⁵ utvrđuje¹³⁶ da je Isus u punome smislu Bog. Tihonije na temelju Iv 1,14 govori o *caro Deus*, tijelo Bog. Po Tihoniju *caro* je *Deus*. Očito za nj *Caro* zapravo zamjenjuje utjelovljenu Riječ koja je Isus Krist. Ali Tihonije kaže da je *Caro* doista *Deus* jer se Isus “nije rodio iz krvi”. To je navod iz Iv 1,13. Tihonije ističe da je Isus Bog jer se “rodio iz Oca”. Tihonije je napisao: *ex Deo natus est*. To je upravo ἐγενήθη o kome stalno govorimo.¹³⁷

Veliki milanski biskup Ambrozije¹³⁸ dijelom pripada našem radu na ovome mjestu. On nam je uz ostalo u baštinu ostavio djelo *Expositio super Psalmos*.¹³⁹ Ovdje napominjemo¹⁴⁰ njegovu primjedbu kojom tumači Ps 37,5. Ambrozije nas uči da je Isus Krist uzeo “naravnu bit” (*naturalem substantiam*) našega ljudskoga “tijela”. Ambrozije zapravo želi kazati da je Isusovo tijelo jednako svakome ljudskome tijelu kada je riječ o *naturalis substantia*, tj. kada se pred očima ima tijelo kao narav i

¹³² O tome djelu vidi: J. QUASTEN, *Patrologia*, I., 227-229; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 310-311.

¹³³ Usp. P. LAMARCHE, *Christ*, 98 bilj. 2,101; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 57.

¹³⁴ O njemu vidi: J. QUASTEN, *Patrologia*, III., 109-112; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 373.

¹³⁵ Usp. J. QUASTEN, *Patrologia*, III., 110; B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 373.

¹³⁶ Za izvorni tekst vidi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 18.

¹³⁷ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 18; P. LAMARCHE, *Christ*, 101; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 57.

¹³⁸ O sv. Ambroziju vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 378-389; J. QUASTEN, *Patrologia*, III., 135-169; J. PAVIĆ-T. Z. TRNŠEK, *Patrologija*, 222-226; M. MANDAC, *Ambrozije, Otajstva i Tajne*, Makarska 1986.

¹³⁹ Usp. J. QUASTEN, *Patrologia*, III., 152-153.

¹⁴⁰ Izvorni tekst donosi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 18.

bit. Ambrozije dodaje da Isus “unatoč” naznačenome nije na se navukao *contagig ulla*. Riječ *contagium* znači “zaraza”, “zaraza nedostatkom”, “nečisti doticaj”. Prema tome, Ambrozije odbija bilo koji i bilo kakav nedostatak koji bi Isusa pogodio stoga što je prigrlio “prirodnu bit tijela”. Isus je u svakome pogledu svet i nevin. Ambrozije svoju tvrdnju o Isusovoj posvemašnjoj čistoći koja uklanja *ulla contagia* zasniva na Ivanovoj tvrdnji u Iv 1,13. On navodi taj redak i primjenjuje ga na Isusa. Ipak Ambrozije nije od Evanđeliste preuzeo konac trinaestoga retka. Ali jer je na Isusa općenito primijenio izreku u Iv 1,13 smije se barem slutiti da je mogao u razmišljanju poći od toga da je Evanđelist na kraju napisao *natus est*. Ambrozije inače redovito Iv 1,13 navodi s riječima *nati sunt*. To smo morali dodati.¹⁴¹

Kratku napomenu u svakome slučaju ovdje zaslužuje i *Sulpicije Sever*.¹⁴² On je u svome djelu¹⁴³ naznačio¹⁴⁴ o Isusu da nije *conditione humana editus*. To znači da Isus nije “rođen ljudskim načinom”. Sulpicije svoju misao objašnjava i ukrjepljuje Ivanovim izričajem “non ex voluntate viri” (Iv 1,13). Prema tome, redovni je i prirodni uvjet (*conditio*) što prethodi ljudskome rođenju *voluntas viri*, volja muža. To se pak nije obistinilo kada je Isus *editus*, tj. kada se začeo. Sulpicije dodaje da je Isus *ex Deo natus*. Isus se “rodio iz Boga”. Budući da su riječi što neposredno prethode tome izričaju sigurni navod iz Iv 1,13 zaključujemo da je Severov izričaj *sed ex Deonatus est* također navod iz Iv 1,13. Prema tome Sulpicije Sever u Iv 1,13 čita jedninu i zato trinaesti redak primjenjuje na Isusa.¹⁴⁵

Na koncu ovoga pregleda¹⁴⁶ spominjemo i *sv. Augustina*. Ipak najprije naznačujemo da je Augustin dobro poznao izričaj *nati sunt* u Iv 1,13. Ali postoji barem jedno mjesto¹⁴⁷ gdje on

¹⁴¹ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 18; P. LAMARCHE, *Christ*, 101; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 57.

¹⁴² O tome piscu vidi: B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 231; J. QUASTEN, *Patrologia*, III., 509-514.

¹⁴³ Usp. B. ALTANER-A. STUIBER, *Patrologie*, 231; J. QUASTEN, *Patrologia*, III., 510.

¹⁴⁴ Izvorni tekst donosi: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 18.

¹⁴⁵ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 18; P. LAMARCHE, *Christ*, 101; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 101.

¹⁴⁶ Usp. M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 18; P. LAMARCHE, *Christ*, 101; M. E. BOISMARD, *Prologue*, 57.

¹⁴⁷ Tekst se nalazi kod: M. J. LAGRANGE, *Évangile*, 18.

navodi cijeli Ivanov trinaesti uvodni redak i završava ga riječima *ex Deo natus est*. Istina je da je Augustin tako postupio u raspravi s neoplatoncima. Međutim, nama je samo to važno da je on poznavao mogućnost čitanja Iv 1,13 u jednini.

UNE CERTAINE INTERPRÉTATION DU PROLOGUE DE S. JEAN

Résumé

385

L' étude dont on fait ici un résumé succinct est écrite évidemment en croate. Son titre exact c'est : *Une certaine interprétation du Prologue de S. Jean*. L'auteur a choisi tout à fait délibérément pour son titre le mot certain car il sait très bien qu'il est presque impossible de donner une ininterprétation du texte johannique acceptable par tous et parfaite de tous les points de vue. L'interprétation du Prologue est vraiment de longue durée et bien complexe. Toute l'histoire de théologie et d'exégèse s'en occupait sans cesse et toujours un peu différemment.

L' auteur dans son article examine tous les versets du Prologue. Il s'intéresse à chaque mot employé par S. Jean. Il n'a pas oublié non plus les problèmes textuels ni stylistiques que pose ce texte de l'Apotre. Une fois expliqué le Prologue offre une doctrine très claire et vraiment cohérente. Tout le Prologue parle à vrai dire du Logos qui est Jésus -Christ. Pour commencer Jean écrit que le Logos est éternel, qu'il est une vraie personne divine et qu'il est pleinement Dieu. Par ce Logos tout a été fait ce qui est fait dans l'univers, dans le monde et dans l'histoire humaine. Pourtant le Logos a pris soin d'une manière particulière du genre humain pour lequel il est la vie et la lumière. Mais l'humanité a refusé de recevoir le Logos. Le même a fait également le peuple juif. Par contre, il y a une communauté qui a embrassé le Logos. C'est bien sûr l'Église du Christ. Dans son Prologue l'Évangéliste met fortement en évidence le rôle de Jean le Baptiste. L'auteur explique copieusement les raisons qui vraisemblablement ont poussé l'Apôtre de le faire. En parlant de l'oeuvre du Logos incarné S.Jean souligne surtout que le Christ est la grâce, la vérité et la plaine révélation de Dieu

pour ses disciples et par eux pour l'humanité toute entière. A la fin de son étude minutieuse et laborieuse du texte lui-même l'auteur pose plusieurs questions relatives au Prologue. C'est notamment le problème de l'authenticité du texte et surtout la question pourquoi S. Jean et lui seulement a appelé Jésus le Logos. L'auteur a mentionné ces problèmes en désirant que son travail soit au moins d'une certaine façon complet.

Malgré cela on s'aperçoit tout de suite que son cœur n'y est point. L'auteur étudiait le Prologue principalement pour nourrir sa foi personnelle et celle de ses lecteurs possibles en Jésus-Christ, le Logos Dieu